

УДК 343.123.1

А. О. Ляш

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права та процесу
(Київський національний університет культури і мистецтв)*

НЕДОПУСТИМІСТЬ РОЗГОЛОШЕННЯ ВІДОМОСТЕЙ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Постановка проблеми. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р., який набрав чинності, є значним здобутком на шляху реформування кримінально-процесуального права як однієї з основних галузей правової системи України.

Важливим питанням, яке може істотно вплинути на хід кримінального провадження, завдати шкоди правам, свободам і законним інтересам учасників кримінального судочинства, стати на заваді встановлення обставин, що підлягають доказуванню і мають значення для кримінального провадження є розголошення відомостей, одержаних під час досудового розслідування. Щоб запобігти цьому законом встановлена заборона розголошувати такі відомості, а в разі необхідності окремі відомості можна розголосити лише з дозволу слідчого або прокурора.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дотримання таємниці досудового провадження, недопущення розголошення даних, що стали відомі органам розслідування постійно перебуває в полі зору науковців і практичних працівників. До цього питання звертались в своїх працях такі

© Ляш А. О., 2013

© Національний університет "Острозька академія", 2013

українські і зарубіжні автори, як В. Волошина, І. Гора, А. Крилов, І. Кутазова, П. Тепляшкін та інші. Однак питання, пов'язані з нормами, що стосуються нерозголошення відомостей досудового розслідування за новим КПК України потребують подальшого дослідження й удосконалення.

Постановка завдання. Метою цієї статті є дослідження окремих питань, пов'язаних з нерозголошенням відомостей досудового розслідування та внесення пропозицій до норм нового КПК України.

Виклад основного матеріалу. Нерозголошення відомостей (даних) досудового розслідування (дізнання і досудового слідства) є однією з умов, які сприяють успішному розкриттю злочину і викриттю винного. Передчасне їх розголошення може негативно вплинути на хід досудового провадження у справі, дати можливість винному приховати або знищити сліди злочину, речі (предмети) і документи, що можуть бути джерелами доказів, сфальсифікувати докази, ухилитися від слідства і суду, погрожувати або завдати шкоди підозрюваному та іншим співучасникам, потерпілому, свідкам-очевидцям та іншим особам.

В процесі досудового розслідування слідчий особисто зобов'язаний дотримуватись таємниці досудового провадження і вимагати цього від інших суб'єктів. Поняття таємниці досудового розслідування (слідства) в законі не визначено. Науковець Російської Федерації (далі – РФ) А. В. Крилов визначив таку систему відомостей, які можуть складати таємницю досудового слідства:

1. *По відношенню до об'єктів захисту:* 1) відомості, що відносяться до посадових осіб правоохоронних органів (слідчий, дізнавач, прокурор) та інших учасників кримінального процесу.

2. *Залежно від необхідності засекречування:* 1) відомості, які повинні складати таємницю слідства під час розслідування кожної кримінальної справи, незалежно від її категорії (інформація про слідчі версії, тактику проведення слідчих дій, заходах безпеки, що застосовуються відносно учасників розслідування); 2) відомості, віднесення яких до таємниці попереднього (досудового, прим. авт.) розслідування залежить від слідчого, дізнавача і прокурора (наприклад, відомості про результати окремих слідчих дій).

3. *Від тривалості дії режиму таємності:* 1) відомості постійної дії: про заходи безпеки, що застосовані відносно учасників організованих злочинних груп, які погодились співпрацювати з органами розслідування в обмін на зміну їх "установочних" даних та місце проживання...; 2) відомості тривалого часу: результати провадження слідчих дій, які були проведені без участі обвинуваченого і його захисника, ... допити очевидців та інших свідків, потерпілого можуть скласти таємницю слідства і бути недоступними для обвинуваченого та його захисника до закінчення розслідування і ознайомлення з матеріалами кримінальної справи; 3) відомості короткострокової дії: про тактику проведення слідчих дій, в яких брав участь обвинувачений (підозрюваний).

4. *Залежно від суб'єктів, які можуть бути носіями таємниці слідства:* 1) відомості, носіями яких можуть бути винятково працівники правоохоронних органів: про планування розслідування, про взаємодію слідчих і оперативних працівників, про заходи безпеки, застосовані відносно окремих учасників розслідування і деякі інші; 2) відомості, носіями яких, крім працівників правоохоронних органів, можуть бути потерпілі, очевидці, інші свідки, адвокати, поняті.

5. *Залежно від змісту таємниці слідства:* 1) відомості про особу, місце проживання та інші ідентифікуючі ознаки учасників розслідування: працівників правоохоронних органів, які брали участь в розслідуванні, працівників органу дізнання, слідчих, прокурорів, експертів і спеціалістів; про родичів і близьких працівників правоохоронних органів, що брали участь в розслідуванні; окремих учасників попереднього розслідування (свідків, потерпілих, підозрюваних, обвинувачених та ін.); про родичів та інших близьких учасників кримінального процесу, які не є працівниками правоохоронних органів; 2) відомості про заходи забезпечення безпеки учасників розслідування; 3) відомості, що відображають стратегію і тактику розслідування [1, с. 36]. Як бачимо, окремі відомості у цій класифікації належать до різних груп, тому її не можна вважати вдалою.

Розголошення даних досудового розслідування, як зазначає Б. Т. Безлепкін, допускається лише у визначеному обсязі, за умови, що розголошення не суперечить інтересам досудового розслідування і не пов'язане з порушенням прав і законних інтересів учасників кримінального судочинства, а розголошення відомостей про приватне життя учасників кримінального судочинства третім особам або засобам масової інформації можливе лише у виняткових випадках і лише за згодою тієї особи, котрої вони стосуються [2, с. 253]. Ми поділяємо думку І. В. Гори, що така згода повинна бути надана у письмовій формі і долучатися до матеріалів справи [3, с. 480].

Відомості досудового розслідування, згідно з частиною 1 ст. 222 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), можна оголосити лише з дозволу слідчого або прокурора, і в тому обсязі, в якому вони визнають можливим [4]. При цьому слідчий, прокурор повинні обов'язково визначити, які відомості (дані) і у якому обсязі можна

розголосити, з урахуванням можливого настання негативних наслідків, оскільки чинним законом межі розголошення відомостей не встановлені.

Прийняття рішення щодо розголошення окремих відомостей досудового розслідування є відповідальним кроком особи, що здійснює кримінальне провадження, оскільки не можна повністю виключити настання негативних наслідків такого рішення. Тому ми переконані, що таке рішення повинна приймати лише одна особа – слідчий. Згідно з ч. 5 ст. 40 КПК слідчий є самостійним у своїй процесуальній діяльності але закон не визначає межі такої самостійності, тобто не встановлює чіткого переліку процесуальних рішень, які слідчий має право приймати самостійно і в разі настання негативних наслідків нести за це особисту відповідальність, передбачену законом.

У законі (ч. 2 ст. 36 КПК) передбачено, що прокурор здійснює нагляд за додержанням законів у процесі досудового розслідування у формі процесуального керівництва [4]. Отже, прокурор здійснює одночасно дві функції: нагляд за додержанням законності і керівництво досудовим розслідуванням, що здійснює слідчий. Враховуючи це, рішення слідчого про розголошення окремих відомостей, на наш погляд, має бути узгоджене з прокурором.

З метою попередження розголошення відомостей (даних) досудового провадження важливе значення має поняття і структура механізму нерозголошення. Так, науковець РФ І. В. Кутазова вважає, що механізм недопустимості розголошення даних кримінального судочинства – це законодавчо санкціонований порядок організації фактично і юридично значимих дій уповноважених суб'єктів обирати й застосовувати правові засоби механізму кримінально-процесуального забезпечення недопустимості розголошення даних кримінального судочинства з метою захисту

інтересів особистості, суспільства і держави, що зумовлюють успішне розслідування у кримінальній справі і здійснення правосуддя [5, с. 8].

Важливість структури механізму не розголошення відомостей досудового розслідування розкривається через окремі елементи. Ми поділяємо думку Кутазової І. В., що структуру механізму кримінально-процесуального забезпечення недопустимості розголошення даних кримінального судочинства складають такі елементи: 1) кримінально-процесуальні норми, які регулюють відкритість і закритість кримінального судочинства з метою забезпечення недопустимості розголошення даних у кримінальній справі; 2) правовідносини, що забезпечують реалізацію процесуальних норм в сфері захисту конфіденційної інформації; 3) правосвідомість, що міститься у внутрішній потребі в законослухняній поведінці у сфері забезпечення недопустимості розголошення даних у кримінальній справі; 4) рішення, що визначають зміст документів, які забезпечують нерозголошення даних у кримінальній справі; 5) юридична відповідальність за порушення учасником кримінального процесу обов'язку по нерозголошенню даних у кримінальній справі [5, с. 9, 13-15].

Слід мати на увазі, що згідно зі статтею 28 Закону України "Про інформацію" (далі – Закон) за режимом доступу до інформації, вона поділяється на відкриту та з обмеженим доступом [6]. Інформація з обмеженим доступом за своїм правовим режимом у свою чергу поділяється на конфіденційну і таємну. Конфіденційна інформація – це відомості, які знаходяться у володінні, користуванні або розпорядженні окремих фізичних чи юридичних осіб і поширюються за їх бажанням відповідно до передбачених ними умов (ч. 2 ст. 30 Закону). До таємної інформації належить інформація, що містить відомості, які становлять державну та іншу передбачену законом таємницю, розголошення якої

завдає шкоди особі, суспільству і державі (ч. 7 ст. 30 Закону). Така інформація є державною таємницею, згідно "Зводу відомостей, що становлять державну таємницю" (далі – Звід відомостей) [7]. Отже, якщо дані досудового розслідування відносяться до категорії державної таємниці, то їх розголошення навіть з дозволу слідчого або прокурора буде незаконним. У цьому контексті йдеться про поширення з дозволу зазначених службових осіб лише обмеженої інформації, яка на період досудового розслідування відноситься до категорії конфіденційної [8, с. 315].

Обмеження доступу до інформації здійснюється відповідно до Закону України "Про доступ до публічної інформації" при дотриманні сукупності таких вимог: 1) виключно в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя; 2) розголошення інформації може завдати істотної шкоди цим інтересам; 3) шкода від оприлюднення такої інформації переважає суспільний інтерес в її отриманні [9].

Законом України "Про оперативно-розшукову діяльність" передбачено нерозголошення відомостей про особу, щодо якої здійснюють заходи безпеки [10]. Ця інформація відповідно до пунктів 4.1.4. і 4.1.6. Зводу відомостей є державною таємницею [7]. Тому, коли згідно закону, стосовно свідка прийнято рішення про зміну його анкетних даних на псевдонім, а він бере участь у провадженні окремих слідчих дій за участю інших суб'єктів процесу, необхідно застосовувати відповідні заходи забезпечення його безпеки (наприклад, впізнання поза візуальним

спостереженням того, кого впізнають; застосування засобів маскуванню тощо), а з метою нерозголошення відомостей про таких осіб від інших учасників слідчої дії в обов'язковому порядку необхідно відбирати письмові зобов'язання (розписку) про нерозголошення таких даних.

У разі розголошення відомостей про заходи безпеки, щодо особи, взятої під захист, службовою особою, якою прийнято рішення про ці заходи, особою, яка їх здійснює, або службовою особою, якій ці рішення стали відомі у зв'язку з її службовим становищем, а так само особою, взятою під захист, якщо ці дії спричинили шкоду здоров'ю особи, взятої під захист її смерть або інші тяжкі наслідки винні особи підлягають кримінальній відповідальності за статтею 381 Кримінального кодексу України (далі – КК) [11].

Оскільки законом не визначено вичерпного переліку наслідків розголошення відомостей щодо заходів безпеки, окремі науковці до інших тяжких наслідків відносять спричинення потерпілому тяжких тілесних ушкоджень, великої матеріальної шкоди [12, с. 774], а інші автори, крім цього, – його викрадення і тривале позбавлення волі [13, с. 948].

В окремих випадках КПК від 28.12.1960 р. (ст. 185 КПК) зобов'язував слідчого вживати заходів щодо нерозголошення окремих даних, отриманих під час розслідування злочину. Зокрема, закон передбачав, що слідчий повинен вживати заходів до того, щоб не були розголошені виявлені під час обшуку або виїмки обставини особистого життя обшукуваного та інших осіб, які проживають або тимчасово перебувають у цьому приміщенні [14]. Ми вважаємо доцільним закріпити таке положення і в новому КПК.

Згідно з частиною 2 ст. 121 КПК у необхідних випадках слідчий, особа, яка провадить дізнання чи прокурор попереджають свідків,

потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, захисника, експерта, спеціаліста, перекладача, понятих, а також інших осіб, які присутні під час провадження слідчих дій, про обов'язок не розголошувати без їхнього дозволу даних досудового слідства або дізнання. Винні в розголошенні даних досудового слідства або дізнання несуть кримінальну відповідальність за статтею 387 КК [11].

Кримінальна відповідальність передбачена за розголошення без дозволу прокурора, слідчого або особи, яка провадила оперативно-розшукову діяльність, даних оперативно-розшукової діяльності або досудового розслідування особою, попередженою в установленому законом порядку про обов'язок не розголошувати такі дані (ч. 1 ст. 387 КК) [11].

Крім того, згідно з частиною 2 ст. 387 КК, передбачена кримінальна відповідальність за розголошення даних оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування, вчинене суддею, прокурором, слідчим, працівником оперативно-розшукового органу незалежно від того, чи приймала ця особа безпосередню участь в оперативно-розшуковій діяльності, досудовому розслідуванні, якщо розголошені дані ганьблять людину, принижують її честь і гідність [11].

Закон не передбачає обов'язкової письмової форми попередження слідчим (прокурором; особою, яка провадить дізнання) осіб, які брали участь у провадженні слідчих дій або були присутніми при цьому, про обов'язок не розголошувати без його дозволу даних досудового слідства. На думку окремих авторів таке попередження може бути зроблено в усній формі [15, с. 188]. З цим погодитись не можна.

В процесуальній літературі сформульована думка, яку ми підтримуємо, про те, що попередження про недопустимість розголошення і

дозвіл на розголошення (якщо такий було надано) доцільно фіксувати в протоколі певної слідчої (розшукової) дії, результати якої слідчий, прокурор забороняє розголошувати, або в окремому протоколі чи іншому документі [16, с. 226-227]. Крім того, на нашу думку, у таких випадках необхідно відбирати розписку від суб'єктів процесу, яких попереджено про недопустимість розголошення таких даних та кримінальну відповідальність згідно зі статтею 387 КК [17, с. 580]. І. В. Гора пропонує відбирати письмове зобов'язання у формі підписки з роз'ясненням відповідальності, що може настати за незаконне розголошення відомостей. Таку підписку слідчий, прокурор може відібрати від будь-якої особи, незалежно від процесуального статусу, ролі як учасника слідчої (розшукової) дії, джерела чи способу отримання ними даних про досудове розслідування [3, с. 480]. На відібранні підписки наполягає й науковець РФ П. Тепляшин [17, с. 10]. З метою подолання розбіжностей під час документування факту попередження про нерозголошення відомостей оперативно-розшукової діяльності і досудового розслідування, назву документа необхідно визначити в законі.

Складені документи мають істотне юридичне значення під час вирішення питання щодо притягнення винної особи до кримінальної відповідальності у разі порушення визначеної законом заборони.

Висновки. З урахуванням викладеного вважаємо доцільним:

- доповнити статтю 222 КПК частиною 1¹ такого змісту: "Відомості досудового розслідування не підлягають розголошенню за винятком випадків, передбачених ч. 2 ст. 222 КПК";
- частину 1 статті 222 КПК доповнити реченнями такого змісту: "У разі прийняття рішення щодо розголошення даних досудового розслідування, особа, яка прийняла таке рішення, вносить мотивовану

постанову відповідно до вимог ч. 3, 5-7 ст. 110 КПК в якій обґрунтовує момент, мету та обсяг такого розголошення";

– частину 2 статті 222 КПК після слів: "без його дозволу" доповнити такими словами: "і відбирає розписку у письмовій формі з попередженням про кримінальну відповідальність за ст. 387 КК України, яку долучає до матеріалів кримінального провадження";

– статтю 222 КПК доповнити частиною 3 такого змісту: "Розголошення відомостей про приватне життя учасника кримінального процесу без його письмової згоди не допускається. Не підлягають розголошенню виявлені під час проведення обшуку, огляду чи іншої слідчої (розшукової) дії обставини особистого життя осіб, які проживають або тимчасово перебувають у приміщенні або іншому місці де проводять такі дії".

На нашу думку такі зміни будуть дисциплінувати усіх без винятку суб'єктів кримінального процесу, включаючи слідчого і прокурора, а також дадуть змогу, у разі наявності підстав, забезпечити притягнення винних у розголошенні даних досудового розслідування до кримінальної відповідальності.

Список використаних джерел

1. Крылов А. В. К вопросу об определении тайны следствия / А. В. Крылов // Российский следователь. – 2003. – № 9. – С. 32–38.
2. Безлепкин Б. Т. Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации (постатейный) / Б. Т. Безлепкин. – 9-е изд., перераб. и доп. – М.: КНОРУС, 2010. – 688 с.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За заг. ред. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. – К.: Юстініан, 2012. – 1224 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. // Голос України. – 2012. – № 90-91.
5. Кутазова И. В. Механизм уголовно-процессуального обеспечения недопустимости разглашения данных уголовного судопроизводства / И. В. Кутазова : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Тюмень, 2011. – 24 с.
6. Про інформацію : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
7. Звід відомостей, що становлять державну таємницю. Затверджений Наказом Служби безпеки України від 12. 08. 2005 р. № 440.
8. Кримінально-процесуальний кодекс України: [науково-практичний коментар] / В. І. Бояров, Т. В. Варфоломеева, І. В. Вернидубов та ін. За заг. ред. В. Т. Маляренка, В. Г. Гончаренка. – К.: ФОРУМ, 2003. – 939с.
9. Про доступ до публічної інформації : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 32. – Ст. 314.
10. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.
11. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.
12. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Особлива частина / П. П. Андрушко, Т. М. Арсенюк, О. Г. Атаманюк та ін.; Під заг. ред. Потебенька М. О., Гончаренка В. Г. – К. : ФОРУМ, 2001. – 942 с.

13. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / А. М. Бойко, Л. П. Брич, В. К. Грищук та ін.; За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К. : Каннон, А.С.К., 2001. – 1104 с.
14. Кримінально-процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 1961. – № 2. – Ст. 15 (втратив чинність).
15. Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України / М. М. Михеєнко, В. П. Шибіко, А. Я. Дубинський.; Відп. ред. В. Ф. Бойко, В. Г. Гончаренко. – К. : Юрінком Інтер, 1997. – 624 с.
16. Михеєнко М. М. Кримінальний процес України: [підручник] / М. М. Михеєнко, В. Т. Нор, В. П. Шибіко. 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Либідь, 1999. – 536 с.
17. Ляш А. О. Недопустимість розголошення даних досудового слідства або дізнання / А. О. Ляш // Актуальні питання реформування правової системи України: Збірник наукових статей за матеріалами VI Міжнародної науково-практичної конференції, м. Луцьк, 29-30 травня 2009 р. / Уклад. Т. Д. Климчук. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2009. – С. 579-581.
18. Тепляшин П. Разглашение данных предварительного расследования / П. Тепляшин // Законность. – 2004. – № 12. – С. 10-11.

Ляш А. О.

Недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування

У статті проаналізовано положення нового КПК України, окремі наукові праці українських і зарубіжних авторів, що стосуються

нерозголошення відомостей досудового розслідування. Внесено пропозиції по удосконаленню кримінального процесуального законодавства

Ключові слова: досудове розслідування, слідчий, прокурор, недопустимість розголошення, відомості

Ляш А. А.

Недопустимость разглашения сведений досудебного расследования

В статье проанализированы положения нового УПК Украины, отдельные научные труды украинских и зарубежных авторов, относительно неразглашения сведений досудебного расследования. Внесены предложения по усовершенствованию уголовного процессуального законодательства

Ключевые слова: досудебное расследование, следователь, прокурор, недопустимость разглашения, сведения

Lyash A. O.

Inadmissibility of the pre-trial disclosure of information

The article analyzes the provisions of the new Code of Criminal Procedure, the individual research papers Ukrainian and foreign authors, the non-disclosure of information concerning the pre-trial investigation. Made suggestions for the improvement of the criminal procedure law

Key words: pre-trial investigation, the investigator, the prosecutor, the inadmissibility of disclosure information